

[B] **ANGÈLE MANTEAU,
OF DE VLOEK VAN ARM VLAANDEREN**

Alfawetenschappers hebben zich nooit gelijkwaardig gevoeld met hun collega's van de bèta- en de gammawetenschappen. Beoefenaars van de humane wetenschappen voelden zich ofwel mateloos verheven boven de anderen, omdat zij zich met dingen des geestes en met immateriële waarden bezighielden, ofwel voelden ze zich de minderen ten opzichte van de exacte en de gedragswetenschappers, omdat die met verifieerbare en controleerbare onderzoeksresultaten konden uitpakken. Een chemicus die een verkeerde berekening maakt, kan bij een mislukt experiment letterlijk zijn gezicht verliezen, terwijl dat een literatuurwetenschapper hoogstens figuurlijk kan overkomen. Wie beweert dat God niet of juist wel bestaat, kan straffeloos worden tegengesproken, zonder dat iemand zijn gelijk kan bewijzen. Maar wie volhoudt dat twee plus twee vijf is, moet maar beter niet solliciteren voor een baan bij het Nationaal Instituut voor de Statistiek: de feiten zullen hem binnen de kortste keren in het ongelijk stellen.

Literatuurwetenschappers – want tot dat gilde behoort de auteur van het hier besproken boek – zijn zich op een bepaald ogenblik gaan inspannen om de status van de verifieerbare wetenschappen te evenaren door zich van het onderzoeksinstrumentarium van hun collega's te bedienen. Van dat ogenblik af werden ze voor niet-ingewijden onverstaaenbaar en

onleesbaar, en dat versterkte hen in de overtuiging dat ze op de goede weg waren. Ik herinner mij dat mijn leermeester, Albert Westerlinck, mij veertig jaar geleden een soort wiskundig schema voorlegde waarmee ik weet niet meer welke literatuurtheoretische stelling onderbouwd moest worden. “Kijk, zei hij, daar versta ik evenveel van als van de werktekeningen van de elektriciens die mijn nieuwe appartement komt inrichten.”

Ik heb wat breder uitgehaald dan strikt noodzakelijk was om een boek over leven en werk van de uitgeefster Angèle Manteau te bespreken. De auteur ervan, Kevin Absillis, die op dat onderwerp promoveerde aan de Universiteit Antwerpen, is zich zeer goed bewust van de relativiteit van zijn onderzoeksterrein, de literatuur- en de uitgeverijgeschiedenis, en is al even goed op de hoogte van de pogingen die er zijn gedaan om haar kredietwaardigheid in de ogen van sommigen te verhogen door ze met een schijn van mathematische controleerbaarheid en vooral met een mist van termen uit strakkere disciplines te omhangen. Dat bewijst zijn heldere opstel over

Angèle Manteau,

foto Nederlandse Koninklijke Bibliotheek.

de stand van het onderzoek naar uitgeverijen in Nederland en Vlaanderen, verschenen in het door Sascha Bru en Anneleen Masschelein geredigeerde cahier *Tijding en tendens: literatuurwetenschap in de Nederlanden* (Academia Press 2009). Zijn bedenkingen bij wat men de ‘Tilburgse school’ van Hugo Verdaasdonk is gaan noemen, sporen met de bezwaren die ik hier in *Ons Erfdeel* (1990/1) al had geopperd ten aanzien van uitgeverijonderzoek waarbij “de vraag naar de eigen hoedanigheid van de fondsen is geoperationaliseerd in een vraag naar de accenten op typen (hier in specifieke zin opgevat) auteursoevres en van boeken respectievelijk naar de duurzaamheid van die accenten binnen het fonds”, en waarbij in casu “een loglineaire analyse (uitwees) dat zowel de oeuvre-omvang als de binding [met de uitgeverij] onafhankelijk (was) van de dimensie tijd.”

Van dat soort jargon is het boek van Absillis goddank geheel vrij; de auteur geneert er zich duidelijk niet voor om een verhaal over mensen te schrijven in een taal die voor mensen verstaanbaar is. Het boek is inderdaad voor elke belangstellende in literatuur, haar productie en verspreiding leesbaar, het is bovendien prachtig geschreven en het is spannend van de eerste tot de laatste bladzijde.

In dat fascinerende verhaal over het ontstaan, de bloei (tijdens de oorlog), de strijd om het overleven en de neergang van het prestigieuze uitgevershuis heb ik, binnen de perken van mijn terreinkennis, twee zakelijke vergissingen aangetroffen: Willem de Vreese was geen naar Vlaanderen uitgeweken Nederlander, maar net omgekeerd, en het was niet de jury die haar beslissing om *Joachim van Babylon* van Marnix Gijsen te bekronen herzag onder druk van de *Boekengids*-redacteur Joris Baers, maar de Bestendige Deputatie van de Provincie Antwerpen, die op aanstoken van de bezorgde priester het juryvoorstel weigerde te honoreren – een incident dat aanleiding gaf tot de stichting van de Arkprijs voor het Vrije Woord. En ik zou nog kunnen vermelden dat Angèle Manteau, toen ze begon, geen btw-nummer kon aanvragen, omdat de btw pas in 1971 werd ingevoerd. Maar dan heb ik ongeveer alle punctuele kritiek die ik op het boek zou kunnen uitoefenen op een rijtje gezet. Laat dit een compliment zijn.

Het boek vertelt – ik herhaal: op meeslepende wijze – hoe een jonge Waalse vrouw, dankzij een

studentenbaantje bij een te Brussel gevestigde Nederlandse uitgever, Alexander Stols, bijna van de ene dag op de andere zelf boekenimporteur en vervolgens uitgever wordt, waarbij zij uitgebreid kan putten uit de maçonnieke kennissenkring van haar vroegere leraar François Closset, met wie ze inmiddels getrouwd is. De oorlog is voor de beginnende uitgeefster, zoals voor al haar collega’s, een gouden tijd, maar na de bevrijding breken barre jaren aan, onder meer omdat Nederland door protectionistische maatregelen zijn markt zo goed als afschermt voor Vlaamse import. Pulp en vertalingen (Malaparte, Sagan) moeten het schip drijvend houden, evenals fotoboeken die het moeten hebben van afname door de overheid. Intussen zijn haar meest beloftevolle jonge debutanten (Louis Paul Boon, Piet van Aken, Hubert Lampo en Hugo Claus) naar Nederlandse uitgeverijen overgestapt. Het ‘geval’ Boon is al eerder uitgebreid onderzocht in het eveneens in dit tijdschrift (2006/1) besproken proefschrift van Ernst Bruinsma, *Kwaliteit als credo. Een geschiedenis van Uitgeverij Manteau (1938-1953)* (Meulenhoff/Manteau, 2005), maar leidt niet helemaal tot dezelfde conclusies als in het boek van Absillis: “Ze [Angèle Manteau] zag het niet”, zegt Bruinsma in de laatste zin van het voorlaatste hoofdstuk van zijn boek, en dat ‘het’ is het ‘grote talent’ van de schrijver van *De Kapellekensbaan*; Absillis nuanceert en schrijft het fatale afwijzen van dit meesterwerk door een uitgeefster wie het water aan de lippen stond toe aan een veel ruimer complex van factoren, dat hij samenvattend “de vloek van Arm Vlaanderen” noemt en waarop ik hier niet verder inga.

Manteau, gestart met Nederlands kapitaal (van H.P. Leopold), wordt in 1962 gered door de kapitaalsinbreng van uitgeverij W. van Hoeve, dat drie jaar later op zijn beurt wordt opgeslokt door het Van Goor-concern. Dat vindt de bedrijfsresultaten van het Brusselse dochtertje ondermaats en verplicht de directrice te frauderen met de boekhouding en de onwetende auteurs te bedriegen. Voor Manteau is de maat vol. De gestencilde revolutie, die het in hoofdzaak gemunt had op haar nieuwe generatie prijsbeesten zoals Ward Ruyslinck en Jos Vandelloo, heeft ze nog met de nodige brillen en de haar eigen afstandelijkheid kunnen pareren door de opperstenciller Julien Weverbergh aan haar bedrijf

te binden via deze opdracht: met werk van de jonge goden een reeks opzetten onder de titel *De 5^e meridiaan*, maar de beker is voor haar vanwege de malafide concernpolitiek nu wel vol. In 1970 verlaat zij haar eigen zaak en treedt als literair directeur in dienst bij... een ander concern, Elsevier. Ze wordt opgevolgd door de stroper die zichzelf tot boswachter had aangesteld, de opperstenciller van weleer, met haar vroegere rechterhand, Jeroen Brouwers, als redacteur.

Terwijl ik dit boek lees, koopt Lannoo uit de PCM-korf de non-fictie-uitgeverijen Unieboek/Het Spectrum, maar ook de Nederlandse literaire uitgeverij Meulenhoff. Daar heeft Lannoo grootse plannen mee. "Uit een studie over het uitgeven van fictie blijkt dat circa 80 procent van de literaire uitgeverijen in Amsterdam gevestigd is. Als je in het Nederlandse taalgebied actief wilt zijn op het vlak van fictie, dan kun je dat dus het beste doen vanuit het centrum van het taalgebied. Als je dat vanuit Vlaanderen doet, kun je wel auteurs aantrekken, maar zodra ze succes krijgen, zullen die overstappen naar een Nederlandse uitgeverij", zegt algemeen directeur Matthias Lannoo in *Boekblad* 2010/3.

De vloek van Arm Vlaanderen? Het boek van Absillis biedt alvast voor de voorbije periode voldoende stof tot nadenken.

LUDO SIMONS

KEVIN ABSILLIS, *Vechten tegen de bierkaai. Over het uitgevershuis van Angèle Manteau (1932-1970)*, Meulenhoff/Manteau, Antwerpen, 2009, 688 p.
